

חדשים

אוצרות המועדים

ספר

אוצרות המועדים

על

ימי החנוכה

עיונים § ביאורים וחידושים

דרושים § שיחות קודש

מכון
דא"אנץ

אור החסידות

פתח דבר

בעזה"ת.

הננו שמחים להגיש לפני שוחרי תורה ולומדיה, תדפיס מתוך ספר 'אוצרות המועדים' - ימי החנוכה, אשר יצא לאור על ידינו, לקראת ימי החנוכה הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ספר זה 'אוצר' בתוכו עשרות עניני חידוש וביאור בעניני חנוכה, בכל שבילי פרד"ס התורה. החל בפשט מאחז"ל ונוסחי התפילות, וכלה בעיון ופלפול בסוגיות בש"ס ורמב"ם, תוך ביאורים נפלאים בדרך הדרוש על יסוד ביאורי החסידות - אשר נקבצו ובאו יחדיו ממרחבי משנתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

ב'תדפיס' שלפנינו הובאו מבוחר ביאורים מכל מדורי הספר, וטעמו וראו כי טוב ה'.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ומי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים. כמו"כ מיספור העמודים שבהערות הם לפי מספרי העמודים בספר.

ויהי רצון שנזכה לראות במהרה בהעלאת הנרות במנורת המקדש, ובחנוכת בית המקדש השלישי, כן תהיה לנו במהרה בימינו ובעגלא ידין.

בברכת ימי החנוכה,

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן ענינים

עיונים וביאורים

א. מאי חנוכה? נס פך השמן!
בגמרא מזכירים רק את נס השמן ולא את נס נצחון המלחמה, ובנוסף "ועל הניסים" רק את נצחון המלחמה ולא את נס השמן. מדוע? / נס פך השמן – עיקר הנס, וגמר ושלמות הנצחון על היוונים

(לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 237 ואילך)

דרוש ואגדה

ב. מסירות נפש שבמסירות נפש
הנסים של ימי החנוכה היו בזכות מסירות נפשם של ישראל על קיום המצוות / נס השמן הי' 'נס בתוך נס' – מציאת הפך והדלקתו ח' ימים, כיון שמסירות נפשם של ישראל היתה אף היא באופן כזה

(אגרות קודש ח"ה עמ' ק; לקוטי שיחות ח"א עמ' 92 ואילך)

ג. מצוות שמצד השכל – אין להם 'קיום'
"להעבירם מחוקי רצונך": מלחמת היוונים היתה נגד מצוות ה"חוקים", ומצד שהם "רצונך" דוקא / יסוד כללי ועיקרי באופן קיום המצוות הנלמד מדברי ימי החנוכה

(לקוטי שיחות ח"ג עמ' 815, 889 ואילך; ספר המאמרים מלוקט ח"ב עמ' 164 ואילך; תורת מנחם התנועדות חכ"ט עמ' 289 ואילך)

חידושי סוגיות

ד. בפלוגתא אמוראי בטעמייהו דב"ש וב"ה בנר חנוכה
יביא מש"כ המפרשים לתלות פלוגתא התוס' והרמב"ם בדין "מהדרין מן המהדרין" בפלוגתא האמוראים בטעם מוסיף והולך או פוחת והולך – ויחדש כמה נפק"מ למעשה גם לדין דנהגין כהרמב"ם / יפשוט חקירת האחרונים אי שייך לברך על גרות ההידור – ע"פ הסברה עמוקה בגדר פלוגתא האמוראים, דנחלקו אי הידור זה הוי דין בהנהגת הגברא או שגוף המצוה מובחנת ומהודרת יותר

(לקוטי שיחות ח"ב ע' 207 ואילך)

פנינים

עיונים וביאורים | דרוש ואגדה
חומרא וקולא בחיוב ההודאה / פרסום חיבתן של ישראל / בלי מספד ותענית / סור מרע ועשה טוב מה קודם / אי אפשר להפרי

"מאי חנוכה... שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן... נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה"

(מסכת שבת כא, ב)

מאי חנוכה? נס פך השמן!

בגמרא מזכירים רק את נס השמן ולא את נס נצחון המלחמה, ובנוסח "ועל הניסים" רק את נצחון המלחמה ולא את נס השמן. מדוע? / נס פך השמן – עיקר הנס, וגמר ושלמות הנצחון על היוונים

בסוגיא דחנוכה, לאחר שפותחת הגמרא ושואלת "מאי חנוכה"? מביאה הגמרא סיפור הנס דפך השמן – "לא מצאו אלא פך אחד של שמן כו' נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים".

וידועה הקושיא¹ – דלכאורה, עיקר הנס דחנוכה הי' בנצחון המלחמה "גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'", וכיצד לא הזכירו בגמרא כלל נס זה, והזכירו רק הנס דפך השמן? הלא לכאורה "עשו מן הטפל עיקר"²!

אפשר אמנם לתרץ, שכוונת הגמרא בשאלתה "מאי חנוכה" אינה לברר מה היא הסיבה לקביעת ימי החנוכה כימים טובים³ (כי בזה פשיטא לן שקבעום משום עיקר הנס – נצחון המלחמה, ואין צורך לשאול על כך). אלא שהוקשה לגמרא: מאיזו סיבה תיקנו שימי חנוכה יהיו שמונה ימים? הלא מצד נצחון המלחמה די לקבוע כיום טוב את יום הנצחון ותו לא! ולזאת הביאו המעשה דנס פך השמן, ש"הדליקו ממנו שמונה ימים",

(1) שערי אורה (לכ"ק אדמו"ר האמצעי) כב, א (וראה שם בריש המאמר). וראה גם מאמרי רבינו הזקן – תקס"ג עמ' נז. דרך מצוותיך (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק) ריש מצוות נר חנוכה (עא, א). ועוד. וראה פר"ח אורח סעתי"ר (ד"ה עוד תי' בבי'): "שאין סברא... (ש)עיקר יום הנצחון שנצחו מאויביהם... שלא יקבעוהו לדורות".

(2) לשון כ"ק אדמו"ר האמצעי בשערי אורה שם.

(3) כן י"ל עכ"פ מצד חומר הקושיא הנ"ל.

(4) וראה עד"ז להלן עמ' 175 ביאור שאלת הגמ' לשיטת הרמב"ם – שהוקשה לגמ' מ"ט קבעום "בהלל והודאה". עיין שם.

עיונים וביאורים אוצרות המועדים

שבזה מבוארת הסיבה לקביעת מספר ימים זה⁵.

אמנם, ביאור זה אינו מועיל לנו לשיטת רש"י, שמפרש "מאי חנוכה – על איזה נס קבעוה". כלומר, שדברי הגמרא כאן באו לבאר על איזה נס נקבע כללות היום טוב. וכאמור, הרי זה תמוה – כיצד אומרים שקבעום משום נס השמן, ולא משום נצחון המלחמה, שלכאורה הוא עיקר הנס!?

ועוד צריך ביאור:

בדברי הגמרא מסיימים: "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה". וברש"י מפרש ד"הודאה" היינו "לומר על הניסים בהודאה".

ולכאורה, הרי זה תמוה: נוסח "ועל הניסים" עוסק כולו בנס נצחון המלחמה ("מסרת גיבורים ביד חלשים" וכו'), ולא נזכר בו כלל נס השמן⁶. וכיצד מתיישב זה עם משמעות הגמרא, שתיקנו את אמירתו ("הודאה") משום נס פך השמן⁷ (שרק הוא נזכר בגמרא כאן)?!

והנה, בתירוץ שאלה זו ביארו בכמה ספרים⁸, שציקר הגזירה בימי חנוכה לא היתה על הגופים דישראל⁹, אלא על דת ישראל¹⁰ – "בטלו דתם"¹¹; "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"¹², ולכן, לא קבעו בגמרא כציקר את נס נצחון המלחמה – הצלת הגוף, אלא את נס השמן – שהי' בשייכות לקיום מצוה בבית המקדש, ובשייכות

(5) ראה פר"ח שם: "ואילולי נס של שמן היו קובעין לדורות יום אחד יום טוב בהלל והודאה, אלא שבשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות".

(6) כי אף שנזכר בו "והדליקו נרות בחצרות קדשך" – ראה המבואר להלן עמ' 63 ואילך, דבהכרח לומר שזה קאי על נרות שהדליקו להודאה והלל לקב"ה, ולא בנרות המקדש שמקומם בהיכל ולא "בחצרות" המקדש. עיין שם בארוכה.

(7) כפשטות ל' הש"ס (ופרש"י) שם. ודלא כמ"ש בחדא"ג מהרש"א שם דענין נס השמן בא כתיורין לשאלה "מאי חנוכה". מאיזה נס קבעו אותו להדליק בו נרות" (שהרי הדלקת הנרות לא נזכרה כלל בברייתא שם). וראה לקמן הערה 26.

(8) שערי אורה שם פמ"א-ב (זו, א ואילך). פנ"ג (כב, א ואילך). מאמרי רבינו הזקן ודרך מצוותיך שם. ועיין ג"כ תורה אור (לכ"ק רבינו הזקן) וישב ד"ה בכ"ה בכסלו (כט, א. ל, א). מקץ ד"ה ענין חנוכה (לב, ב ואילך). ועוד. וראה ג"כ נר מצוה להמהר"ל (כב, א ואילך).

(9) דהמלחמות הגשמיות שהיו אז, היו תוצאה מן הגזירות על דת ישראל (ראה ל' הרמב"ם ריש הל' חנוכה. מגילת אנטיוכוס בארוכה).

(10) ראה ג"כ לבוש, ב"ח וט"ז – אר"ח שם, בטעם שלא קבעו חנוכה לימי משתה ושמחה כפורים. וראה להלן עמ' 177.

(11) ל' הרמב"ם ריש הל' חנוכה.

(12) נוסח "ועל הניסים".

לנרות, המרמזים על כללות ענין התורה והמצוות "נר מצוה ותורה אור"¹³ – ההצלה הרוחנית.

אולם, אף לביאור זה, אין הענין מחוור עדיין כל צרכו:

הלא ההצלה הגשמית מן המלחמה היתה באופן נפי־גמרי – "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו"¹⁴, ועוד זאת – אף ההצלה הרוחנית באה רק על ידי (ולאחרי) ההצלה הגשמית; וכיון שכן, אף שנתבאר שהנצחון הרוחני הוא העיקר – הנה מכל מקום, לכל הפחות בדרך טפל היו צריכים להזכיר בגמרא גם את הנס דנצחון המלחמה, ומאי טעמא לא הזכירו נס זה כלל ועיקר?¹⁵

יש לומר הביאור בזה, ובהקדים:

נתבאר בספרי החסידות¹⁶, שיסוד ושורש מלחמת היוונים (שבעיקרה היתה, כאמור, מלחמה רוחנית) ה' – מלחמה כנגד אמונתם של ישראל באלקות וברוחניות, שהיא באופן שאינה תלוי' כלל בהשגת השכל ובגדריו;

כלומר: היוונים, בהיות שהתעסקו בחכמות ומושכלות, ראו את השכל כעיקר, וכיחשו בכל מה שאינו מושג ומבואר בשכל; לכן, התנגדו היוונים לקיום התורה ומצוות דישראל – כיון שתורתנו הקדושה, אין עיקרה בחכמה ובשכל שבה, אלא בקדושתה ובהיותה תורת ה'. אשר לכן, אף הדברים שבה שהם נעלים מן הבנת האדם, מקיימים אותם ישראל מתוך אמונה, שלמעלה מן השכל.

ולפי יסוד זה, יש לבאר – ששלימות נצחון המלחמה נגד היוונים, היתה דוקא בנס הנרות שבמנורת המקדש:

דהנה, אודות מנורת המקדש אמרו רז"ל¹⁷, שהיא "עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל", בנס המיוחד שהי' ב"נר המערבי" שבה (דאף שהי' בו שמן כמדת שאר הנרות, הי' ממשיך ודולק כל המעת לעת);

והסיבה לכך שדוקא נס זה שבמנורה הוא "עדות" לכך "שהשכינה שורה בישראל"

(13) משלי ו, כג.

(14) בהשלמה לשו"ע רבינו הזקן (להרר"ג מדובראוונא) סע"ר ס"ג שההצלה "לא הי' ע"ד נס גלוי". אבל בפשטות כוונתו רק בערך להנס דפך השמן, שהרי מפורש "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים". וראה להלן עמ' 57 ואילך.

(15) כי מה שאמרו "וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום", הרי: (א) זהו רק בכדי לציין הזמן שהי' בו נס השמן (שבעת שגברו ונצחום – אז הי' נס השמן). (ב) גם מ"ש ו"נצחום" – הרי הנס של נצחון המלחמה (גבורים ביד חלשים כו") לא נזכר כאן כלל, אלא רק שהי' נצחון.

(16) ראה ביאור ענין זה בהרחבה לעיל עמ' 25 ואילך ובהנסמן שם.

(17) שבת כב, ב. וש"נ.

(הגם שהיו "עשרה ניסים" תמידיים בבית המקדש¹⁸) – כי מבין כל הברואים שבעולם, ה"אור" הוא הנברא הכי רוחני¹⁹ (שאינו נתפס (כל כך)²⁰ בגשם העולם)²¹. וכיון שכן, הרי הוא "כלי" מתאים יותר שישורה ויתגלה בו ה'אור' הרוחני דהשכינה²². לכן, דוקא הנס שהי' באור נרות המנורה, הוא המעיד ומגלה בעולם את אור "השכינה" ש"שורה בישראל"²³.

על פי זה, מבוארת גם המעלה דנס השמן, שהי' בנרות המנורה:

כי כיון שנס זה שנעשה לישראל, הי' בשייכות לאור המנורה, שהוא "כלי" לאור האלקי שלמעלה מהבריאה, ובזה גופא – הי' זה נס אלקי גלוי, שלמעלה לגמרי מגדרי הטבע – הרי בזה נתגלה באופן הכי חזק "שהשכינה שורה בישראל" – שלישאל יש שייכות לאלקות כפי שהיא למעלה לגמרי מגדרי העולם.

ובזה הי' הנצחון כנגד מלחמת היוונים, והמענה המוחלט לטענתם – כי בזה נתברר שאכן ישראל הם שונים ומיוחדים מכל שוכני ארץ, ב'שייכותם' לאלקות שלמעלה מן העולם. וכיון שכן, מובן, שאף לימוד התורה וקיום המצוות שלהם, אינו צריך להיות רק בדברים המובנים ומתקבלים בגדרי השכל, אלא בקבלה מוחלטת של כל דברי התורה, מתוך אמונה והכרה שהיא תורת ה' שלמעלה לגמרי מגדרי העולם ושכל הנבראים.

ולפי זה נמצא, שנס פך השמן אינו רק פרט 'צדדי' בניסי המלחמה כיוונים (מצד שהוא נס רוחני, המבטא את נצחון התורה והמצוות – "נר מצוה ותורה אור") – אלא הוא הוא שלימות ההצלה מידי היוונים וגמר נצחון המלחמה כנגדם (ובלשון המהר"ל: "הנס הזה שנעשה בשמן, הוא הנצחון שנצחו ישראל את היוונים").

על פי זה, תסור התמיהה דלעיל – מדוע לא הזכירו בגמרא את נס הנצחון, וב'ועל

(18) אבות פ"ה מ"ה. יומא כא, א.

(19) אף שיש ענין באור שהוא למעלה מאור (אור – יו"ד אור) ושורש האור – כמבואר בדרושי החסידות לחנוכה (בתורה אור, שערי אורה וכו'). ואכ"מ.

(20) וע"ד החילוק שבין קול, מראה וריח: גם בנוגע לקול מצינו בדברי חז"ל ש"אין בו ממש" (פסחים כו, א). ואולם, על אף שלגבי דברים גשמיים אחרים הקול "אין בו ממש", מ"מ, נאחז הוא בגשם – תנועות באור הגשמי (ועד שאפשר לעשותו נוזל וגם גוש); וכן הריח, אע"פ שהוא רק התפשטות הדבר, מ"מ יש לו איזו שהיא אחיזה בגשמיות הדבר (ועד ש"יש בו ממש". רש"י פסחים שם), שחלק מהדבר נמשך גם למרחוק (ולכן שייך שהריח נחלש ונחלש עד שנכלה לגמרי (משא"כ האור. ראה להלן עמ' 120). משא"כ מראה – הוא אינו גשם הדבר הנראה.

(21) ראה גם שומר אמונים ויכוח שני ד"ה האמנם. וראה מגן דוד להרדב"ז אות עי"ן. ולהעיר מספר המאמרים תשי"ח (לכ"ק אדמו"ר הרי"צ) עמ' 95: "דכל ענין המציאות למעלה הוא אור", ע"ש.

(22) דלכן מצינו, שבעת שרוצים לציין ענין רוחני, רגילים להשתמש במושג (ומשל) ד"אור" (ראה ספר הערכים-חב"ד מע' אור-בהירות סעיף יא (וראה שם מע' אור ס"א) ושי"ן). ובלשון הכתוב (משלי שם): "כי נר מצוה ותורה אור".

(23) וראה ביאור נוסף בזה להלן עמ' 119.

הניסים" לא הזכירו את נס השמן:

דהנה, אף שנס נצחון המלחמה הי' נס גלוי (כנ"ל), מכל מקום, הרי סוף סוף הי' זה נס גשמי – ההצלה הגשמית של ישראל, במלחמה של בני חשמונאי כנגד היוונים.

וכיון שכן, עם היות ששלעצמו נצחון המלחמה הוא נס חשוב ועיקרי – הנה בהשוואה לנס הנרות, שהוא נס רוחני בתכלית, המגלה אלקות כפי שהוא למעלה לגמרי מן העולם וגדרי – הרי המציאות הגשמית וגדרי העולם אינם 'תופסים מקום' כלל וכלל לעומתו, וממילא אף נס הנצחון הגשמי אינו 'תופס מקום' כלל²⁴.

לכן, אף שפשוט שקביעת היום טוב דחנוכה אינה רק משום הנס דפך השמן, אלא היא גם על נס נצחון המלחמה²⁵ – מכל מקום, לא הזכירו בגמרא את נס הנצחון. כי כיון ששלימות ועיקר הנצחון היתה בנס השמן (כמבואר לעיל), אשר על כן מזכירים אותו כעיקר הנס – הנה אי אפשר להזכיר יחד עמו את נס הנצחון, כיון שביחס לנס השמן הוא אינו נחשב 'תופס מקום' כלל²⁶.

אמנם, מאידך, כיון שקביעת היום טוב היא על ב' הניסים, הנה כשתיקנו "הלל והודאה" – תיקנו זאת באופן שתהי' הודאה מיוחדת גם על נס הנצחון. ולכן, ייחדו את נוסח "ועל הניסים" והזכירו בו את נצחון המלחמה בלבד (ולא את נס השמן)²⁷ – כדי שתהי' אפשרות להזכיר את נס הנצחון כשלעצמו (שאו דוקא הוא 'תופס מקום' כנס), ולהודות ולהלל עליו לקב"ה.

24 וההעדר תפיסת מקום דהכא אינו ע"ד מאמר חז"ל (חולין ס, ב) "שרגא בטיהרא מאי אהני", שאור הנר בטל בפני אור השמש – כי שם, על אף שאור השמש אינו רק יותר גדול בכמות, כ"א גם באיכות האור, מ"מ, אור הנר הוא עדיין מציאות של אור, והשאלה היא רק "מאי אהני" (ראה גם המשך תער"ב (לכ"ק אדמו"ר הרשב"ב) פרק רפ. ובכ"מ); משא"כ בנדוד"ד, לגבי האור הרוחני שהאיר בחנוכה (ע"י נס הנרות) – שקשור באור אלקי שלמעלה מגדרי הבראיה – אין למציאות של נצחון המלחמה תפיסת מקום כלל.

ועפ"ז תומתק סברת הלבוש דלעיל הערה 10 (שאין הנס הגשמי חשוב כלל לקבוע עליו ימי שמחה). וראה להלן עמ' 177.

25 ויתירה מזו: גם לולא הנס דפך השמן היו נגאלים מגלות יון ע"י הנס דמסרת כו', וראוי לקבוע ע"ז יו"ט כו'.

26 אבל שניהם ישנם. וקביעות ימי חנוכה היא ג"כ בשביל ניצוח המלחמה, וכגמ' שבת שם שהובא לעיל, שמביא בהמשך ל"מאי חנוכה" – זה שקבעום ל(הלל ו)הודאה, שהיא אמירת ועל הניסים שתוכנה שבח על נצחון המלחמה נוי"ל עוד, וזהו ג"כ הטעם לאריכות ל' הש"ס "ויבשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום" – דלכאורה, בכדי לקבוע הזמן הי' מספיק לומר "ויבשגברום כו'" – כי בזה מרמז גם על הנס דנצחון המלחמה. אלא שבגלוי ובפירוש אא"פ להיות שניהם יחד, כבפנים.

27 ואת ההודאה על נס השמן קבעו (בגלוי) בהדלקת נרות חנוכה.

וי"פ, דמ"מ, באופן של רמז, מוזכרים ב' הניסים בב' המקומות – ב"ועל הניסים": מה שמזכירים בו "והדליקו נרות בחצרות קדשך" – השבח וההילול לקב"ה ע"י נרות, כנ"ל בהערה 6 (אף שבדודאי שבחו ושמחו גם באופנים אחרים) – מרמז על ענין האור דחנוכה (הקשור עם נס הנרות); והדלקת הנרות – הרי היא שייכת גם לנצחון המלחמה (ראה להלן עמ' 44 ואילך), אלא שאי"ז ענין שבגלוי. וגם בנוסח דהנרות הללו מזכירים את ה"תשועות" (שקאי על נצחון המלחמה, כמבואר להלן שם), אך אין מזכירים בפירוש את פרטי נס המלחמה.

"וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן. . נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים"

(שבת כא, ב)

מסירות נפש שבמסירות נפש

הנסים של ימי החנוכה היו בזכות מסירות נפשם של ישראל על קיום המצוות / נס השמן הי' 'נס בתוך נס' – מציאת הפך והדלקתו ח' ימים, כיון שמסירות נפשם של ישראל היתה אף היא באופן כזה

כאשר מעיינים בדברי ימי החנוכה "בימים ההם" – בפרשת הניסים שעשה הקב"ה לישראל, עולים כמה פרטים הצריכים עיון, לכאורה:

ראשית – כיון שבהצלה ונצחון המלחמה כנגד מלכות יוון הרשעה, היו כבר ניסים עצומים שעשה עמנו הקב"ה ("מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים כו' ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה"¹), מאי טעמא הי' צריך להיות לאחר מכן ענין נוסף של נס – מציאת פך השמן והדלקתו לשמונה ימים?

שנית – גם בפרטי הנס דמציאת פך השמן, יש לתמוה: מדוע פעל הקב"ה את הנס באופן שהשמן הנמצא לא יספיק (על פי דרך הטבע) לזמן הנצרך, ותהי' ההדלקה ממנו לשמונה ימים באופן נסי דוקא. הלא כיון שכבר נעשה נס ונותר פך אחד טהור, הי' יכול להיות נס זה גופא, באופן שיהי' בפך די שמן עבור הדלקת שמונה ימים. ומדוע הי' זה דוקא באופן של 'נס בתוך נס' – מציאת פך אחד של שמן, ושיספיק שמן מועט זה לשמונה ימים?

◇ ◇ ◇

ויש לבאר בזה, ובהקדים:

כללות הנהגת הקב"ה עם ישראל, הרי היא תלוי' באופן הנהגת האדם בקיום המצוות שלו. וכמו שאמרו רז"ל²: "כל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה". וכיון שכן, מובן, שההנהגה בדרך הטבע או בדרך נס, ובזה גופא אופן הנס – הרי היא בהתאם לאופן ההנהגה בישראל באותו הזמן³.

והנה, באופן עבודת האדם ושימושיו את קונו, ישנם כמה אופנים, גבוה מעל גבוה: האופן הראשון – אדם המקיים את התורה והמצוות כתיקונם, וממלא את כל דיני התורה על כל פרטיהם ודקדוקיהם.

למעלה מזה, הוא האדם אשר אינו מסתפק בקיום המצוה כפי המוכרח על פי דין, אלא מהדר בקיום המצוה, ומשתדל שתיעשה באופן נאה ומשובח, גם "לפנים משורת הדין".

ומעלת המהדר במצוה על המקיים את כל המצוות כדינם, הרי היא בדוגמת עבד המקיים פקודת מלכו ואדונו, על דרך משל – דאם אין המלך ופקודתו יקרים בעיני העבד, אזי אין לו הנאה ותענוג בקיום הפקודות, ומקיימם רק מפני ההכרח. וממילא, עשייתו היא רק כפי החיוב ולא יותר; אולם עבד שהמלך ופקודתו יקרים לו, מקיים את פקודות המלך מתוך חיות ושמחה. וממילא, לא זו בלבד שימלא את הפקודות בשלימותם, אלא אף יהדר בהם, וישתדל לעשותם באופן הכי נאה ומשובח.

וכן הוא בקיום מצוות מלך מלכי המלכים הקב"ה: המקיים את המצוות עם כל דקדוקיהם, אך בלא הידור מצוה – מראה בעצמו שאין המצוות יקרים בעיניו, ולכן מקיימם רק כפי המוכרח; מה-שאין-כן המקיימם בהידור, מראה בעצמו שמצוות ה' יקרים בעיניו, ושמח הוא בקיומם, ועל כן מהדר בהם כפי יכולתו.

אמנם, ישנו אופן נעלה יותר בקיום המצוות, והוא – עבודת ה' מתוך מסירות נפש:

דהנה, הידור מצוה פירושו, כאמור, שקיום המצוה אינו מצד ההכרח, אלא מתוך תענוג ("געשמאק"). דלכן עושה אותה האדם מתוך חשק וחיות, ובאופן טוב ומשובח, יותר מכפי החיוב; אמנם, סוף סוף, כיון שעבודתו את ה' היא מצד התענוג והחשק שלו (של האדם) בזה, הרי זה מורה שיש לו כעין 'פני' בזה, שבקיומו את המצוה הרי הוא חושב אף על טובת עצמו, שיזכה להתענג בקרבת ה'.

ובזה גדלה מעלת העבודה באופן דמסירות נפש – היינו, שהאדם מקיים את המצוה באופן שמניח את עצמו לגמרי על הצד, ו'מוסר' את עצמו לקב"ה. דאז אין הוא חושב

(2) סנהדרין ז, א.

(3) ראה בענין זה גם לעיל עמ' 40.

הניכוח אוצרות המועדים

כלל אודות עצמו, ואודות התועלת הרוחנית שתבוא לו מזה, אלא אך ורק אודות הקב"ה
 נוהיינו על דרך מסירות נפש לקב"ה כפשוטה, בה אין האדם מתחשב כלל בעצמו
 ובייסוריו הגשמיים, אלא כל ענינו הוא קיום רצון העליון וקידוש שמו יתברך].

והנה, בעבודה דמסירות נפש גופא, ישנם שני אופנים⁴:

האופן הראשון – כאשר האדם מוסר את נפשו מתוך שמכיר במעלה העצומה
 שבעבודה דמסירות נפש, ומשתוקק לזכות לזה. ועל דרך מה שמצינו אצל רבי עקיבא,
 ש"בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע הי', והיו סורקים את בשרו
 במסרקות של ברזל, והי' מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: עד כאן?
 אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, 'בכל נפשך – אפילו נוטל את נשמתך',
 אמרתי, מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?⁵. כלומר: רבי עקיבא
 הכיר ביוקר ובנועם עבודת המסירות נפש, וכל ימיו חיפש והשתוקק לבוא לידי מעלה זו.

האופן השני – כאשר אין האדם 'מחפש' לזכות במעלת העבודה במסירות נפש, אלא
 כל ענינו הוא למלא את רצון ה'. אלא שאם צריך למסור נפשו בכדי לבצע את רצונו ית'
 הרי הוא מוכן גם לזה;

ועל דרך אופן המסירות נפש של אברהם אבינו ע"ה, שכל ענינו הי' לבצע את העבודה
 ד"ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם"⁶ – לפרסם את מציאות הקב"ה בעולם. וכמו שאמרו
 חז"ל: "אל תקרי ויקרא, אלא ויקריא – מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה
 בפה כל עובר ושב". אלא שאם הי' צריך עבור עבודה זו מסירות נפש, הנה גם זה פעל
 ועשה.

וחילוק גדול ישנו בין שני אופנים אלו: בעבודת המסירות נפש כפי האופן הראשון –
 הנה אף שכללות ענין המסירות נפש מורה על מסירה ונתינה לקיום רצון העליון, באופן
 שלמעלה מטעם ודעת, מכל מקום, בזה גופא יש לו תענוג וחשק; מה-שאי-כן באופן
 השני – אין זו עבודה מצד תענוג כלל. כי אין הוא מוסר נפשו מצד היוקר והנועם שבזה,
 אלא רק בכדי למלא תפקידו בעולם, לעשות רצון קונו.

ונמצא, שבעבודת המסירות נפש כפי האופן השני, הרי הוא אופן העבודה המעולה

4) כמבואר בכמה מקומות בתורת החסידות, ראה ספר המאמרים ה'ש"ת (לכ"ק אדמו"ר הרי"צ) עמ' ו.
 עמ' טו. עמ' 30. ספר השיחות תש"ג (לכ"ק אדמו"ר הרי"צ) עמ' 94. ועוד.

5) ברכות סא, ב.

6) וירא כא, לג.

7) סוטה י', א-ב. ושם נתבאר בארוכה אופן פעולתו בזה.

ביותר – בו אין האדם חושב כלל וכלל אודות עצמו ומעלתו, אלא אך ורק אודות הקב"ה ומילוי רצונו; אין כוונתו ומטרתו שהוא יהי' ה"חושב", ה"מדבר" וה"עושה", אלא – שהדבר יעשה, וממילא, אין אצלו נפקא מינה אם הדבר יעשה על ידו או על ידי אחר, עם מסירות נפש או בלי מסירות נפש, העיקר שהדבר יעשה.

המורם מכל האמור – שבעבודת קיום המצוות ד' אופנים, זה למעלה מזה: א) עבודת ה' בדרך הרגיל וכפי החיוב; ב) הידור מצווה לפני משורת הדין; ג) מסירות נפש מצד העילוי וה'תענוג' שבדבר; ד) מסירה ונתינה לה' מכל וכל, בלא כל חשבון ומטרה עצמית כלל.

על פי זה, יתבאר היטב מאי טעמא היו הנסים ימי החנוכה כפי האופן האמור דוקא: עבודתם של ישראל את ה' בימים ההם, היתה באופן הכי נעלה שהוסבר לעיל. דלא זו בלבד שקיימו את המצוות כפי החיוב, ולא רק שהידרו בקיומם, אלא עבדו את ה' מתוך מסירות נפש עצומה.

ויתירה מזו: מסירת הנפש שלהם היתה כפי האופן הנעלה האמור – דהם לא מסרו נפשם מצד גודל ויוקר עבודת המסירות נפש, אלא עמדו על נפשם לנצח את היוונים שרצו "להשכיחם תורתם ולהעבירם מחוקי רצונך". כלומר: עיקר חפצם ורצונם הי' לעסוק בתורה ולקיים את המצוות. רק כיון שלא הי' שייך לעשות כן בלא מסירות נפש, לכן עסקו בזה מתוך מסירות נפש. אך עיקר חפצם הי' לקיים את רצון הקב"ה ולהתמסר אליו ית' בכל לבם ונפשם, מבלי הבט כלל על התענוג והתועלת שלהם בדבר.

וכנגד אופן הנהגה זה של ישראל, נהג עמם אף הקב"ה ב"מדה כנגד מדה":

הקב"ה לא הנהיגם בהנהגה טבעית, שהיא הדרך הרגילה בה מנהיג הקב"ה את עולמו – כי הנהגה כזו היא "מדה כנגד מדה" לאדם שעובד את עבודתו רק כפי הרגיל, כפי המחויב מצד דיני התורה ודקדוקיהם;

אלא, כיון שעבודתם של ישראל אז היתה אף יותר מן החיוב והרגילות, נהג עמם אף הקב"ה באותה "מדה" – בהנהגה נפית, שהיא אינה כפי סדר והרגל הטבע, אלא באופן שלמעלה מהגבלות הטבע; והיינו נצחון ישראל על היוונים – "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'", באופן נסי שלמעלה מדרך הטבע.

אמנם, נס כזה, שהוא להציל את ישראל מידי הקמים עליהם, הוא השכר לכל 'מהדר' במצוה, שעובד את ה' יותר מטבעו הרגיל. וכיון שעבודתם של ישראל אז היתה אף באופן נעלה מזה, שהרי עבדו את ה' מתוך מסירות נפש – לכן הוסיף והראה להם הקב"ה נס נוסף, נס מציאת פך השמן:

חניכה אוצרות המועדים

כי הנה, בדרך כלל, מה ש"משדר" ומבטל הקב"ה את גבולות הטבע, הוא בכדי להציל את ישראל מן הקמים עליהם בגוף, או מן הקמים עליהם וגזורים גזירות נגד התורה ומצוות; אמנם נס מציאת פך השמן נתייחד בכך, שלא היתה בו הצלה כלל לישראל. כי ההצלה הגשמית מידי היוונים – היתה כבר בנצחון המלחמה שקדם לו. ואף הצלה רוחנית – שיוכלו ישראל לקיים את המצוות – גם כן לא היתה בו. כיון שגם לולא הנס, היו יכולים להדליק את נרות המנורה באמצעות שמן טמא (כי טומאה דחוי' או הותרה בציבור⁸). ומה שעשה להם הקב"ה נס זה שימצאו פך שמן טהור – הי' זה אך ורק בכדי "להראות חיבתן של ישראל"⁹, לאפשר להם לקיים המצוה בהידור ובטהרה.

ונמצא, שנס מציאת פך השמן מורה על הנהגת הקב"ה את ישראל באופן הכי נעלה, יותר משאר נסים – שמתוך חיבתן הוא עושה עבורם נס, אפילו בדבר שאינו מוכרח, אלא רק לתוספת הידור וטהרה. והרי זה ב"מדה כנגד מדה" לאופן עבודתם של ישראל, שהיתה באופן של מפירות נפש, יותר מן הידור מצוה שבדרך כלל.

אמנם, הוסבר לעיל, שמסירות נפש זו גופא, היתה באופן הנעלה ביותר, שלא חפשו את היוקר והתועלת שתצמח עבורם מזה, אלא אך ורק לקיים את רצונו של הקב"ה (כמבואר לעיל); לכן, הנה בנס השמן גופא, הראה להם הקב"ה ב"מדה כנגד מדה" נס בתוך נס – נס מציאת פך השמן, ובזה גופא הי' נס נוסף, שאף שלא הספיק השמן אלא ללילה אחד, הנה הדליקו ממנו שמונה ימים.

8) יומא ו, ב.

9) ראה שו"ת חכם צבי סי' פז. פנ"י שבת כא, ב ד"ה מאי חנוכה. ועוד.

"להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"

(נוסח 'ועל הניסים')

מצוות שמצד השכל – אינן להם 'קיום'

"להעבירם מחוקי רצונך": מלחמת היוונים היתה נגד מצוות ה"חוקים", ומצד שהם "רצונך" דוקא / יסוד כללי ועיקרי באופן קיום המצוות הנלמד מדברי ימי החנוכה.

בנוסף "ועל הניסים", בתיאור גזירות היוונים ומלחמתם, אומרים אנו: "שעמדה מלכות יוון הרשעה . . להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך".

והנה, בלשון זה שנקטו – "להעבירם מחוקי רצונך", יש לדקדק במה שהדגישו כאן את הפרט ד"חוקי רצונך" דוקא;

דהנה, כידוע¹⁰, נחלקות מצוות התורה לג' סוגים: "משפטים" – הן המצוות שטעמן מבואר ומובן אף בשכל הנבראים, דאפשר שהי' האדם מקיימן גם לולא ציווי התורה ("אלמלא לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה"¹¹); "עדות" – הן מצוות אשר הגם שלולא ציווי התורה לא הי' האדם מקיימן מעצמו, מכל מקום, לאחר שציוותה תורה, יכול האדם להבין את הטעם לציווי; ואילו "חוקים" – הן המצוות

(10) ראה רמב"ן ואתחנן ו, כ.

(11) עירובין ק, ב.

הניכּה אוצרות המועדים

שאין ביכולת הנבראים להשיג טעמן כלל, אלא "חוקה חקקתי וגזירה גזרתי"¹² "ואין לך רשות להרהר כו"¹³.

ונתבאר בזה בספרי החסידות¹⁴, דבלשון זו ("חוקי רצונך") מודגש יסוד ומטרת מלחמת היוונים – שעיקר התנגדותם לתורה ומצוות ד ישראל, היתה כנגד הרוחניות והאלקות שבהם. כלומר: ליוונים, בהיותם עוסקים בענייני מושכלות, לא הפריע כל כך מה שישאל עוסקים בתורה ומצוות, בהיותם "חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"¹⁵; אך ענייני התורה ומצוות שנעלים מכדי השגת שכל הנבראים, וקיומן הוא רק מצד האמונה בקב"ה – לזה התנגדו בכל תוקף.

ולזאת מדגישים כאן את ענין ה"חוקים" דוקא. כי לקיום המצוות השכליות ("משפטים" ו"עדות") – לא התנגדו (כל כך) היוונים, מאחר וקיומן אפשרי גם מצד הסכמת השכל; אמנם המצוות שאין להם כלל הסברה שכלית ("חוקים"), וקיומן הוא רק מפני שכן הוא ציווי ה' – דבזה נרגש הרוחניות והאלקות דהמצוות – בזה ה' עיקר מלחמתם.

אמנם, יש לנו עדיין לדקדק במה שנקטו בלשון "חוקי רצונך" דוקא (ולא "מחוקיך" וכיוצא בזה). דיש לומר, שגם דיוק לשון זה מברר ומבהיר מה היתה מהות מלחמת היוונים:

דהנה, קיום מצוות החוקים גופא ייתכן בב' אופנים – כ"חוקים" סתם, או כ"חוקי רצונך" (כדלקמן). ומה שנקטו כאן "להעבירם מחוקי רצונך" דוקא, הוא משום שלקיום החוקים באופן כזה דוקא התנגדו היוונים, ולא לקיומם כ"חוקים" סתם. הביאור בזה:

ענין החוקים הוא – לא שאין בהם טעם כלל, אלא, שהטעם שבהם הוא למעלה מהשגת שכלנו; אנו אין ביכולתנו להשיג את טעם החוקים, אך יש בהם כשלעצמם טעם והסברה.

וראי' לדבר – ממצות פרה אדומה, דאף שנאמר עלי' "זאת חוקת התורה"¹⁶, מכל

(12) תנחומא חוקת ג. במדב"ר רפי"ט.

(13) יומא טז, ב. פרש"י ר"פ חוקת.

(14) נתבאר בארוכה בספר המאמרים תש"א (לכ"ק אדמו"ר הרי"צ) עמ' 59 ואילך.

(15) ואתחנן ד, ו.

(16) ואף מבין החוקים גופא, זהו "חוק" היותר גדול (דהרי על כל שאר המצוות אמר שלמה המלך (נסמן בהערה הבאה) "על כל אלה עמדת").

מקום אמר עלי' שלמה המלך: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני"¹⁷. כלומר: מצות הפרה כשלעצמה, יש בה טעם והסברה, ורק שטעם זה הוא למעלה משכלו והשגתו של שלמה – "רחוקה ממני". וכמו שמצינו בפירוש שאמר הקב"ה למשה: "לך אני מגלה טעם פרה"¹⁸. והיינו, שאף לחוקים ישנו טעם, אלא שזהו טעם הנעלה מכדי השגת הנבראים.

וכיון שגם לחוקים יש טעם – הנה גם מי שכללות הגישה שלו לקיום המצוות היא מצד השכל בלבד, צריך הוא לקיים גם את החוקים;

והמשל לזה – מרב המלמד תלמיד קטן, ומדריכו כיצד עליו להתנהג בכל עניינו. דגם כאשר הרב מורה לתלמידו הנהגה מסוימת, שאין ביכולתו לבאר לו את טעמה מצד קוטן השגתו של התלמיד, הרי אם התלמיד הוא בר-שכל, עליו להבין, דמאחר שכבר שמע מרבו ריבוי ענינים בטעמיהם, טעמים טובים ומובנים היטב כו', ביכולתו לסמוך עליו גם בענין זה, אף שאותו אין הוא מבין.

ובנדון דידן: כיון שהאדם מכיר בגדלות שכל התורה, ורואה שכל המצוות שמסר לנו משה מפי הגבורה נאמרו בטוב טעם ודעת – הנה אף שטעמי החוקים לא נתגלו לנו, מכל מקום, בידעו שיש בהם טעם, ומשה רבינו, "מבחר מין האנושי"¹⁹, אכן משיג את טעמם, מובן ופשוט, שביכולתו 'לסמוך' על משה רבינו.

ונמצא, שקיום החוקים מצד עצמם, אפשר שיהי' גם מצד הסכמת השכל, ולא רק מצד האמונה בקב"ה; וכיון שהתנגדות היוונים היתה למצוות שקיומן הוא רק מצד האמונה בהקב"ה, הרי לאופן קיום זה של החוקים, לא התנגדו היוונים, מאחר ואף השכל מבין ומסכים שצריך לקיימם.

וזהו שמדגישים שמטרת היוונים היתה "להעבירם מחוקי רצונך": כי במצוות החוקים גופא, התנגדו היוונים דוקא לאופן קיומן מצד שזהו "רצונך" בלבד – דהאדם אינו מחשב כלל אם שכלו מבין ומסכים לזה או לא, אלא מקיים את המצוות מתוך קבלת עול – מפני שכן הוא רצון ה', מתוך אמונה בהקב"ה באופן שלמעלה מכל שכל והסברה.

וכיון דאייתנין להכי, יש לבאר – דענין זה ד"רצונך" לו התנגדו היוונים, שייך הוא גם לאופן קיום המצוות ד"עדות" ו"משפטים":

(17) קהלת ז, כג. וראה במדב"ר פי"ט, ג.

(18) במדב"ר שם, ו.

(19) ראה פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק היסוד השביעי.

הניכוח אוצרות המועדים

דהנה, אף שמצוות אלו יש בהם טעם והסברה, יסוד וסיבת קיומם צריך להיות אף הוא מצד קבלת עולו ית', ולא מצד השכל וההסברה שבהם. וכמבואר בספרי החסידות²⁰, שעבודת האדם את ה' בקיום מצוותיו, צריכה להיות באופן של "עבודת עבד" – על דרך עבד העובד את אדונו, שיסוד עבודתו את האדון אינו מצד ששכלו מסכים ומבין את ציווי האדון, אלא מפני שמחויב הוא לבצע את אשר ברצון האדון²¹.

נמצא, שהענין ד"רצונך" הוא גם במצוות ד"עדות" ו"משפטים". כיון שעיקר קיומן צריך להיות אף הוא מתוך קבלת עול – מפני שכן הוא "רצונך". מתוך אמונה בהקב"ה שאינה תלויה כלל בכל ענין שכל והסברה²² [אלא, שבשונה מן מצוות החוקים, הנה במצוות אלו יכול וצריך האדם להתעסק גם בהבנת עניני המצוה, בכדי שגם מצד שכלו יבין את הטוב שבמצוה ויחפוץ בעשייתה].

וכנגד יסוד זה ד"רצונך" שבכללות המצוות, נלחמו היוונים – שקיום המצוות דישראל לא יהי מצד קבלת עול, מפני שכן הוא רצונו ית', אלא מצד הכרעת שכל האדם.

והנה, אף שבתחילה היתה גזירת היוונים רק לבטל את ענין הקבלת עול דישראל, אבל לא בנוגע לקיום המצוות בפועל [דהרי גם מצד הבנת והסכמת השכל, אפשר לבוא לקיום כ" המצוות, אפילו מצוות החוקים (כמבואר לעיל), וממילא, בפועל ובחיצוניות אין ניכר כל חילוק אם האדם מקיים את המצוות מצד קבלת עול או מפני הכרעת השכל];

מכל מקום, בסופו של דבר נמשכה מזה גזירה על כללות הענין דתורה ומצוות, עד להגזירה ד"כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק (ח"ו) באלקי ישראל"²³.

(20) ראה לקוטי אמרים-תניא ריש פמ"א.

(21) ובאמת כן הוא (לא רק מצד אופן קיום המצוות ע"י האדם, אלא) גם מצד גוף המצוות עצמם. כי כל המצוות הם רצונו ית' (רצון פשוט, שבמהותו הוא בלא כל טעם), ורק שבמצוות דעות ומשפטים גזר הקב"ה שרצון זה יתלבש גם בטעם והסברה, אך ביסודם הם רצונו ית' שלמעלה מטעם ("חוקי" רצונך). ועוד זאת: גם הטעם וההסברה שיש בהם (במצוות דעות ומשפטים), הנה כפי שהם במקורם ולאמיתותם, הם למעלה מיכולת השגת האדם (דהרי אין ביכולת הנברא להשיג את חכמת הבורא), ומה גם – שטעמים אלו הם רק אודות כללות המצוה, אך פרטי המצוה הם עדיין כחוק שלמעלה מהסברה, וממילא – גם מצוות אלו הרי הם (בבחי" מסוימת) כ"חוקי (רצונך)".

ראה ההסברה בזה בארוכה במקור הדברים – ספר המאמרים מלוקט ח"ב עמ' 164.

(22) וכמדויק במאמר חז"ל (עירובין ק, ב) "אלמלא פ"א נתנה תורה היינו למדיין צניעות מחתול וגזל מנמלה" – דדוקא אם לא הי' ציווי התורה, ח"ו, אז היינו מקיימים את המצוות (המובנות ופשוטות גם מצד שכל הנבראים) מצד הכרעת השכל; אך לאחר שנתנה תורה, הנה גם דברים פשוטים אלו מוכרחים לקיימם מצד קבלת עול מלכות שמים, כיון שכן הוא רצון ה'.

(23) ב"ר פ"ב, ד.

וטעם הדבר: כאשר מוותרים על עיקר ענין המצוות – שהם "חוקי רצונך" – אזי, אף שבתחילה עדיין ישנו קיום המצוות בפועל על כל פנים, מכל מקום, כיון שמוותרים על העיקר, הנה סוף כל סוף יתבטל גם הטפל.

כי בכדי שקיום המצוות יהי' כדבעי, מוכרח שיהי' היסוד והעיקר – לקיימן מתוך קבלת עול מלכות שמים, מפני שהם "רצונך" – רצון המלך ה'.

ההסברה בזה:

כאשר יסוד קיום המצוה הוא מצד הבנת האדם, הרי הבנת האדם עלולה להשתנות בכל עת, ועוד ועיקר – דמצד הבנת שכלו יכול הוא אף לעוות ולפרש שאין זו נחשבת עבירה²⁴ מצד כמה וכמה סיבות. דהרי "על כל פשעים תכסה אהבה"²⁵, ומצד אהבת עצמו, "מכסה" האדם על הפשעים, וטוען שאין הם פשעים כלל..

אמנם, כאשר היסוד לקיום המצוה הוא מצד קבלת עול האדון, ללא כל חשבונות שכליים, אזי אין נותנים מקום כלל להכרעת שכל האדם בזה, אלא מקיימים את המצוה בשלימותה וללא כל שינוי, בכל אופן ובכל מצב, מפני שכן הוא רצון ה'.

24) ועד ששכלו יכול להטעותו שמקיים הוא עי"ז מה שנצטווה (ואף חוקים וגזירות שלמעלה מן השכל) – וכידוע שזה הי' חטא שאול אשר חמל על כל הטוב "למען זכוח לה' אלקיך", ואמר "הקימותי את דבר ה'" (שמואל-א טו, יג-יד).

25) משלי י', יב.

בפלוגתת אמוראי בטעמייהו דב"ש וב"ה בנר חנוכה

יביא מש"כ המפרשים לתלות פלוגתת התוס' והרמב"ם בדין "מהדרין מן המהדרין" בפלוגתת האמוראים בטעם מוסיף והולך או פוחת והולך – ויחדש כמה נפק"מ למעשה גם לדידן דנהגין כהרמב"ם / יפשוט חקירת האחרונים אי שייך לברך על נרות ההידור – ע"פ הסברה עמוקה בגדר פלוגתת האמוראים, דנחלקו אי הידור זה הוי דין בהנהגת הגביר או שגוף המצוה מובחרת ומהודרת יותר

בסוגיית הש"ס (שבת כא, ב) "מצות נר חנוכה נר איש וביתו" ורק למנהג "המהדרין מן המהדרין" (אליבא דב"ה התם, דכוותייהו קיי"ל (רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"א. שו"ע או"ח סי' תרעא ס"ב)) מוסיף והולך עוד נר בכל לילה, ומעתה טובא יל"ע היכא שכבר בירך על נר א' באחת הלילות, ושוב לאחר הפסק הובאו לו נרות התוספת להדליקם להידור – אי מצי לברך עלייהו בפ"ע ברכת המצוה, אף שאינו מקיים עתה אלא הידור מצוה לבדו.

ונראה לתלות הדבר בפלפול ועיון עמוק בפלוגתת אמוראי בש"ס שם, דהכי איתא התם: "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך ובית הלל אומרים יום ראשון

יפתח בהצגת הספק לענין ברכה על נרות ההידור, ויביא מש"כ מפרשים דפלוגתת התוס' והרמב"ם בדין "מהדרין מן המהדרין" תליא בפלוגתת אמוראי בטעם שיטות ב"ש וב"ה

ידוע¹ מה שחקרו אחרונים גבי הידור מצוה היכא שהוא דבר הנוסף על המצוה עצמה, אי מצינן לברך על ההידור בפ"ע². ונפקותא רבא במצות נר חנוכה, דכמבואר

(1) לאחר זמן מאמירת השיחה יצא לאור כרך טז מאנציקלופדיה תלמודית (ירושלים תש"מ), ושם בערך חנוכה הובאה שקו"ט וכו' בכמה ענינים דלקמן. וש"נ.

(2) יעויין באנציקלופדיה שם ע' ערב. וש"נ.

מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין (העתידים לבוא. רש"י) וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין (שיצאו כבר, וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין. רש"י), וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג (מתמעטים והולכים. רש"י) וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין. ע"כ. ופשטות הלשון "פליגי³ בה תרי אמוראי" מורה יותר לומר דאין כאן משמעות דורשין גרידא בטעם דעת ב"ש וב"ה, אלא איכא מזה נפק"מ לדינא בין הנך תרי אמוראי.

ובהקדים דבאמת כבר נתבאר בכמה ספרים ופוסקים (והוא מדברי מהראנ"ח בספר הנותן אמרי שפר פרשת וישב – הובא בברכי יוסף להחיד"א או"ח רסתרע"א, ובביאורי הגר"א שם) לתלות פלוגתת ראשונים לדינא – בהני תרי טעמי.

דהנה כנודע, לדעת התוספות בסוגיין (ד"ה והמהדרין) מנהג "מהדרין מן המהדרין" הוא הוספה רק על עיקר המצוה "נר איש וביתו", והמהדרין מן המהדרין מדליקין ביום השני רק ב' נרות לב"ב בני הבית. פירוש, דלדעת התוס' ג'

הדרגות שבברייתא הן – עיקר המצוה נר אחד לכל בני הבית, מהדרין נר אחד מבני הבית, ומהדרין מן המהדרין נר אחד לכל בני הבית ביום הראשון ומכאן ואילך מוסיף והולך עוד נר אחד בכל יום לכל בני הבית. והרמב"ם פליג עלי' וסבר (שם) דבכלל מאתיים מנה ומנהג "מהדרין מן המהדרין" הו' הוספה גם על "המהדרין נר לכל אחד ואחד", פירוש, דהמהדרין מן המהדרין מדליקין נר לכל אחד מבני הבית כמנהג המהדרין, וגם עוד זאת שמוסיפין והולכין (או לב"ש פוחתין והולכין) במספר הנרות לב"ב אחד ואחד מבני הבית.

ועפ"ז ביארו שם, דבאמת מחלוקת ראשונים זו גופא תלו' בין הני תרי אמוראי, היינו שהמחלוקת היא הלכתא כמאן מבין הני תרי אמוראי, כי להך שיטה דטעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין בהכרח שלא להדליק לכל אחד מבני הבית בפני עצמו (אלא זהו באופן ד"נר איש וביתו") כדי שיהא היכר שריכוי הנרות הוא כנגד הימים (הנכנסים או היוצאים) ולא מצד מספר בני הבית (אם רבים או מועטים). וכמו שביארו התוס' גופייהו התם, "דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים". משא"כ למ"ד דטעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין" לא בעינן היכר על מספר הימים, רק העיקר שיוסיף או יפחות על אתמול, ולטעם זה ס"ל להרמב"ם ד"מהדרין מן המהדרין" מוסיפים גם על המנהג דנר לכל אחד ואחד.

אבל נראה לחדש עוד על הדברים, דיחש לומר דהנפק"מ בין הנך תרי טעמי אינה

3) בשאלות סוף שאילתא כו (שלפנינו) ליתא הלשון "פליגי". ושם עוד שינויים. אבל ראה שאילתות דפוס ירושלים (תשכ"א) שאילתא כז. וראה הלשון ברי"ף ורא"ש שם. ובמס' סופרים פ"כ ה"ה: ונרות כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין כעין ימים היוצאין. וראה לקמן הערה 12.

ועיין עוד בזה בדרך אחרת, בלקוטי שיחות ח"ל ע' 301-3.

חנוכה אוצרות המועדים

לא היתה המצוה בהידור, ואזי יש לנו ספק איך ינהג בלילה שאחריו. אבל נראה לומר עוד נפק"מ גם להיכא דבלילות הקודמין קיים מצות נר חנוכה "מהדרין מן המהדרין" כהלכתה, ועתה יש פלוגתא איך ינהג במצב מסויים, והוא במי שיש לו די שמן וכיו"ב רק לב' נרות ונמצא הוא עתה בלילה השלישית של חנוכה - ויש לדון כיצד נורה לו עתה לכתחילה לנהוג (ועיין גם מש"כ הגאון מרוגצ'וב בצפע"נ מהד"ת נט, א (נעתק בצפע"נ כללי התוהמ"צ ערך חנוכה)), דנראה דלמ"ד הא' נצטרך לומר דכיון שבכל אופן אי אפשר לו לקיים עתה מצוה "כנגד ימים היוצאין" הרי די' שידליק נר אחד לקיים עיקר המצוה "נר איש וביתו", כי על ידי הוספת נר א' בלבד והוא בלילה השלישית לא יתוסף שום דבר בהידור המצוה (כיון שסוף סוף לא יהי' זה "כנגד ימים היוצאין", ומה הידור יש בדבר להך מ"ד דכל עצמו של ההידור הוא להדליק כמנין הימים)⁵; אבל למ"ד דטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין - ודאי נורה לו להדליק ב' נרות אע"פ שבזה לא יקיים ההידור בשלימות, שהרי לא יהי' כאן "מעלין בקדש", מיהא עכ"פ יקפיד בזה לקיים "ואין מורידין" ולא יפחות מהמספר שהדליק אתמול בלילה השנית (ב' נרות).

ושמא עדיין צ"ע בנפקותא זו, כי אשכחן לכמה דעות דהידור זה דינו הוא דצ"ל מעלין דוקא, ואין מתקיים הידור

רק בפירוש דין "מהדרין מן המהדרין" אי כתוס' או כהרמב"ם, אלא באמת אפשר לומר כפשטות הדברים, שהרמב"ם אמר דבריו לפי ב' הטעמים, ולא מצאנו שיתפרש שדבריו תלויים בפלוגתא זו - ועדיין שפיר מצינו נפק"מ בין הני תרי אמוראי בענין אחר.

וא"כ נמצאת הנפק"מ ביניהם גם למנהגא דידן דנהגין כהרמב"ם (כמ"ש ע"ז הרמ"א (שו"ע שם) לדינא "וכן המנהג פשוט"). וכמשי"ת. ועיין גם בשפת אמת בסוגיין דשקיל וטרי בעוד נפק"מ שבי' ב' המ"ד.

יחדש דאפי' את"ל דדברי הרמב"ם הוו לכו"ע - עדיין יש נפקותא למעשה במספר הנרות שידליק אדם במקרים מסויימים

הנה, מי שהדליק בלילה השנית, מאיזו סיבה שתהי', רק נר אחד - יש לחקור כמה נרות עליו להדליק בלילה השלישית. למ"ד דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין פשיטא דעליו להדליק ג' נרות כנגד מנין ימים היוצאין עד הזמן שאוחז בו עתה, ואין כל נפקותא מה הדליק אתמול, אבל למ"ד דטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין - הלא לקיום הידור זה שפיר שידליק עתה ב' נרות כי גם בזה קיים "מעלין בקדש ואין מורידין". ושוב מצאנו נפקותא ממשית.

אמנם גם נפקותא זו אין בה כדי להשביע - כי אינה נפק"מ אלא למקום של "בדיעבד", היכא שבלילה אחד כבר

(4) ויתירה מזו י"ל דאחר שאין בזה צורך שוב אפור להדליק שנים - דמביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

(5) ולדעת הכתב סופר (שו"ע או"ח סקל"א) אסור לגרוע מן המנין דלילה זה. ע"ש.

משא"כ למ"ד מעלין בקדש או פוחת והולך כפרי החג הרי אלו טעמים השייכים לענין "צדדי" (הנהגה הנלמדת מפרי החג, או אופן הנהגת אדם בקדש).

ובהקדים דיוק שמצינו בפירוש רש"י בסוגיין שיש בדבריו הדגשה ואריכות שאינה מחוורת כ"כ, דגבי פוחת והולך כפרי החג פי' "פרי החג מתמעטין והולכים בקרבנות דפרשת פנחס", וגבי מעלין בקדש ואין מורידין פי' "מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם" (צט, א), וקצת צ"ע מה רצה להודיענו במה שטרח לפרט "בקרבנות דפרשת פנחס" [ובפשטות הי' לומר דבא להדגיש דמתמעטים והולכים בקרבנות, רוצה לומר דמצינו הענין דפוחת והולך בקודש (ועיין בחדא"ג מהרש"א ובפנ"י בסוגיין. ועוד), אבל עדיין צריך ביאור ההוספה "דפרשת פנחס"], וגם למאי נפק"מ דדין "מעלין בקודש כו'" ילפינן לי' "מקרא", וגם שהלימוד הוא "במנחות בפרק שתי הלחם".

ולדרכנו יש להמתיק הכל, דבזה גופא הדגיש לנו רש"י דלהך מ"ד אין טעמי ב"ש וב"ה שייכים לאיזה פרט מגוף החנוכה והנס עצמו, אלא "פרי החג מתמעטין והולכים בקרבנות דפרשת פנחס", היינו בפרשה וענין אחר לגמרי, ואינו שייך לחנוכה דוקא, וכן "מעלין בקודש ואין מורידין מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם", היינו דהוי לימוד והוראה מן התורה, והרי הוא דין בפני עצמו בלי שייכות לחנוכה, דהלא חנוכה כל עצמו אינו אלא מד"ס, ועוד דהלימוד הוא "במנחות בפרק שתי הלחם" שהוא הוראה כללית בענינים דבהו מיירי במנחות כו', ואינו שייך לחנוכה.

במה שאינו מוריד בלבד, כמ"ש הר"ן והמאירי במגילה (כו, א) דבשוין נמי אסור (וכ"ה הדעה הראשונה בשו"ע או"ח סקנ"ג ס"ד). מיהו שמא י"ל דאינה פירכא, כי התם מיירי במכירת דבר שבקדושה כדי ליקח דבר השוה לו כו' (כס"ת שבמגילה שם כו, א) שאינו מחוייב בדבר ושב ואל תעשה עדיף או שיעלה בקדושה, אבל הכא הלא להעלות בקודש אי אפשר לו בשום פנים ולאידך הלא מחוייב הוא עתה להדליק באיזה אופן שהוא ואינו יכול לשבת ולא לעשות, א"כ פשיטא שטוב יותר שידליק ב' נרות בשווה לליל האתמול מאשר שיוריד ממש (אלא שעדיין צ"ע בליל ד' ויש לו רק שמן לב' נרות - אי נימא דיש הידור להוריד קצת ולא הרבה).

יקדים לדייק מפרש"י דבאמת יש כאן פלוגתא יסודית אם הידור זה הוא מענין השייך לחנוכה או דין צדדי

איברא דבאמת אין נפקותא זו האחרונה מוכרחת (ואדרבה, יש לומר באופן הפוך מזה במקרה הדומה לו, כמשי"ת), ובהקדם דכל הסברא הנ"ל לתלות הדבר בב' אמוראי הוא לפני שהעמקנו בשורש ויסוד פלוגתתם, להבין באמת במאי קמיפלגי.

ויש לחדש דהחילוק כאן הוא בעצם גדר השייכות דהידור המצוה לגוף מצות נר חנוכה. דהנה, גם מבלי לחדש דבר תבחין עין פשוטה שהחילוק בין הני אמוראי הוא, דלמ"ד כנגד ימים היוצאין והנכנסין הרי טעם ההידור שייך לימות החנוכה עצמם,

חנוכה אוצרות המועדים

מהדרין מן המהדרין "והמהדר יתר על ע"ז ועושה מצוה מן המובחר כו'", דלדרכנו י"ל דאשמעינן דהוי דין בהחפצא. ועיין גם בטושו"ע (סתרע"א ס"ב) שלא הזכירו שיש "מצות נר חנוכה" ויש "מהדרין כו'", ומפשטות הלשון "כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך כו'" משמע דההוספה נעשית חלק מגוף המצוה.

[ובאמת דגם מש"כ הרמ"א בדרכי משה מהג"מ דהוי נרות של "רשות" – שמא י"ל דבהגהתו על השו"ע לא סבר כן, אלא כמשמעות השו"ע הנ"ל. ומש"כ (סי' תרד"ע ס"א) ד"עיקר מצותו אינה אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ" – אין הכרח מזה דס"ל שההידור הוא רק במעשה הגברא ושאר הנרות הם מעין "רשות", דדוק היטב שהדגיש רק ד"אינו למצוה כ"כ", היינו דמ"מ יש בזה גדר מצוה זוטא, ובפרט ששינה ולא נקט לשונו שבדרכי משה הנ"ל. ולהכי שפיר י"ל דאף איהו הכריע שנעשים חלק מהמצוה, רק שבזה גופא הדגיש דאין לומר דנעשים כעיקר המצוה, אלא דאף שחל עליהם שם המצוה מ"מ אינם כעיקר המצוה].

ויש לומר דהיא פלוגתא ב' אמוראי שבש"ס. דלמ"ד טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין – שהוא טעם השייך לימי החנוכה ולגוף הנס שעליו נתקנה המצוה (וכדלהלן בסמוך) – שוב י"ל דהנרות המתווספים בכל יום הוו חלק מגוף מצות נר חנוכה, וגם הם שם "נרות מצות חנוכה" עליהם

אבל עדיין עלינו להבין מהו החילוק בהגדרת דין ההידור אם הוא מענין צדדי הוא מצד ענין החנוכה עצמו. סוף סוף לב' הדרכים דין אחד הוא דצריך להדר כן, ומה ראה רש"י להדגיש חילוק זה.

יסיק דהחילוק הוא בגדר ההידור אי הוי דין על הגברא או על החפצא, ובוה תלויים דברי הפוסקים אי הוו נרות של רשות או של מצוה – והיא היא פלוגתת הש"ס

הנה יש לחקור בהידור זה אי הוי דין על הגברא, דבוה שמוסיף והולך בכל לילה במספר הנרות (או פוחת והולך כדעת ב"ש) מתוסף הידור באופן קיום המצוה דהגברא. פירוש דהמצוה עצמה אינה משתנית, אלא ע"י שהגברא מקיימה באופן שמוסיף עמה עוד נרות – הקיום ש"ו מהודר יותר, אבל הנרות שהוסיף בעצמם אינם "מצוה" אלא "רשות". ובאמת דכ"ה לשון הרמ"א בדרכי משה (סי' תרעד) בשם הג"מ, דהוו נרות "רשות". וכ"כ בביאורי הגר"א (סתרע"ו ס"ה); אבל יש לומר לאידך גיסא דהוי דין בהמצוה גופא, היינו דהנרות הנוספים נעשים אף הם חפצא דמצוה (דמצות נר חנוכה).

וי"ל דהוא הוא החילוק בין היכא דאמרינן "מהדרין" להיכא דאמרינן "מצוה מן המובחר", ד"מהדרין" מיירי בהגברא (כדפרש"י בסוגיין גבי מנהג מהדרין – "מהדרין אחר המצוות עושין כו'"), ו"מצוה מן המובחר" קאי בהחפצא דמצוה. ובוה תומתק לנו הוספת הרמב"ם כאן גבי מנהג

[והרי כן הוא הדבר גם ע"פ פשוט - דהוספת הנרות מביאה גם לידי זה שבכל יום מתפרסמת ההוספה בגוף נס הנרות. כי הנה הפלוגתא דימים הנכנסים והיוצאים תלוי' בבירור אם ה' הנס דנ"ח הולך וגדל מיום ליום, או להיפך', והנה בשנת הנס

שלא ידעו עדיין לכמה ימים יספיק השמן⁸ פשיטא שלעניי הרואים ה' הנס הולך וגדל מיום ליום, אבל אמרז"ל בסוגיין שרק לשנה הבאה קבעוה לחנוכה, ואז הרי כבר איגלאי מילתא למפרע שהי' בכח השמן הנמצא בפך ביום א' לדלוק ח' ימים⁹,

(7) ועיין בפני יהושע בסוגיין (ד"ה פליגי בה): "ולכאורה אין אלו הטעמים מספיקין אלא לענין אי פוחת והולך עדיף או מוסיף והולך עדיף אך דאכתי בעיקר הדבר צריך טעם למה חילקו חכמים בין הפרקים ולא השוו מדותיהם שידליקו בכל הלילות בשוה או אחד אחד או שמנה שמנה. והנראה בזה דודאי כן הוא מעיקר התקנה אלא דטעמא דמהדרין מן המהדרין דכיון שבכל יום ויום נתרבה פרסום הניסא וחיבת המקום יותר לכך ראוי לעשות הדור מצוה לפי ערך פירסום הנס והחיבה והיינו טעמא דמ"ד כנגד הימים היוצאין שהרי בלילה הראשון לא נתפרסם הנס כי אם על אותה לילה בלבד כמו שכתב בבית יוסף [או"ח סי' תרע"א] משא"כ בכל לילה בהתוסף הימים ה' הנס יותר שהי' דולק והולך כל אותן הימים מש"ה ראוי להרבות בנרות כפי מספר אותן הימים. וטעמא דמ"ד פוחת והולך כנגד ימים הנכנסין היינו משום דודאי אם ה' הנס ניכר בנרות המנורה ה' ראוי להיות מוסיף והולך. אלא דלפי האמת לא כך היה שהרי היה צריך להטיב הנרות בכל יום ולהסיר השמן והפתילה ישנה וליתן שמן ופתילה חדשה לצורך מחר כדאיתא במנחות [פ"ח ע"ב] דאפילו בנר שכבה קיי"ל נדשן השמן ונדשן הפתילה. נמצא דלפי"ז שיעקר הנס לא נעשה אלא בפך שבליילה הראשון לא הורק ממנו אלא חלק שמינית וזוהי נתמלאו כל נרות המנורה וכיון שנשארו שבעה חלקים כאילו עדיין בפך ה' ניכר ונרגש שיאריך זמן הנס עוד שבעה ימים מש"ה ראוי להדליק שמנה משא"כ בלילה שניה שכבר נחסרו שני חלקים וחסרון אינו ניכר כלל בפך אם נחסר ביום אחד או בשני ימים. אמנם לפי שנשאר עדיין ששה חלקים מלבד אותו הלילה מש"ה ראוי להדליק שבעה דרך כלל דמשום שהי' עיקר הנס בפך והפך בכל יום היה מתמעט והולך מש"ה ראוי לעשות הידור מצוה גם כן בענין זה דפוחת

והולך" (ואמת לפי כל זה הסיק שם הפנ"י דאין לומר דטעמא דכנגד פרי החג הוא עיקר הטעם כו'. עיי"ש). ועיין עוד בשו"ת גליא מסכת או"ח סי' ו. וראה לשון הלבוש שם סתרע"א ס"ב.

והעיר מלשון הרי"ף: לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים כו' והלכך מברכינן אניסא כל יומא ויומא כו' הואיל ובכל יום ויום ה' הנס מתחדש באותו פך של שמן (וראה גם הלשון בב"י סי' תרע"ב ד"ה ומ"ש "מתשובה אשכנזית"). אבל ע"פ מש"כ בבאורי הגר"א הנסמן לעיל ס"א בפנים, דדעת הרי"ף היא כמ"ד הב' מדהביא המימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' שבסוגיין, ומסקנא דב' זקנים היא כמ"ד מעלין בקודש - מובן דלדעתו הוספת הנרות אינה מוסיפה בהנס בכל יום (כבפני יהושע ושאר ספרים הנ"ל), וא"כ הנרות הנוספים אינם מגוף המצוה כ"א מצד המצוה דמהדרין (מעלין בקודש) שעל הגבירא (ראה לשון הב"י שם). ולהעיר בזה עוד ממש"כ בצפצפ"י שם).

(8) וכבר הקשו המפרשים על התירוק דחלקו השמן ביום א' לח' חלקים. ויש עוד להוסיף קושיא מהא דובחים (פח, א) כלי שרת אין מקדשין אלא מלאין אבל אם חסר השעור אין מקדשין, ומהא דמנחות (פח, ב) פשיטא דבמדה ראשונה כו'. ועיין הפלפול בכל זה בארוכה בסברא ובראי' - לעיל עמ' 181 ואילך.

(9) הקשה חכם אחד במכתב על הדברים, מנ"ל בנס דחנוכה דכבר ביום הא' ה' בכח השמן לדלוק ח' ימים, כיון שזהו ענין נסי ואין שייך בו חוקי הטבע, וא"כ י"ל דבכל רגע או בכל יום ה' מתחדש הנס (כנראה לזה כונת המקשן, אף שלא פירש להדיא. וראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 184 ואילך).

וכמה תשובות בדבר: (א) בדברינו מבואר שאם נאמר שע"י הנס נעשה שיהי' בכח השמן ביום א'

חנוכה אוצרות המועדים

הנר שכל עצמו הוא פרסומי ניסא לעין הרבים) שיבחינו העולם בנס שהי' מתווסף לעין בכל יום בהוספת דליקת השמן עוד יום, ולכן צ"ל כנגד ימים היוצאין].

משא"כ אי אזלינן כמ"ד דטעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין, דאין בזה שום שייכות לתוכן ימי ונס החנוכה¹¹, הרי ודאי ס"ל ד"מהדרינן מן המהדרינן" אינו אלא הוספה והידור בהנהגה דהגברא בכלל (שהוא יעלה בקודש כו'), אבל לא בהחפצא דהמצוה גופא. ועיין לשון המהר"ל בחדא"ג לסוגיין: מ"מ מצד האדם מתעלה האדם ביתרון של קדושה יותר ולפיכך כו'¹².

יפשוט החקירה לענין ברכה על הנרות, ויוסיף לפלפל בנפקותא שנזכרה לעיל

ומעתה יש לפשוט חקירתנו הראשונה, לענין ברכה על נרות ההידור בפ"ע, והיא היא פלוגתת האמוראים כאן. כי אם הנרות

משא"כ ביום ב' שלא הי' בכחו לדלוק אלא ז' ימים וכו', וזהו טעם ב"ש כנגד ימים הנכנסין, ששיעור הדלקת כל ח' ימים הנכנסין נכלל ע"פ נס בכמות שמן זה, ומיום ליום הנס דכח השמן הולך ופוחת, אבל ב"ה אומרים דנס דימים הנכנסים אינו אלא בכח ולא יצא עדיין לפועל¹⁰, ואין להחמיר ולהקפיד שכאו"א יכיר גם בנס כזה, כי רובא דעלמא אין לו אלא מה שעיניו רואות בפועל (וע"ד מרז"ל יומא (כא, א) ניסי דבראי קא חשיב ניסי דגואי לא קא חשיב), והעיקר (בפרט לענין הדלקת

לדלוק ח"י יובן בטוב סברת ב"ש שמדליקין כנגד ימים הנכנסין, דלכאורה אינו מוכן מה ענין ימים הנכנסין להדליק עליהם ביום א'. ופשיטא שאין סברא לבוא ולהקשות דשמא לא נאמר כן וא"כ לא תהי' מובנת סברת ב"ש, (ב) כל הענינים שמפני זה זקוקים היו מן השמים לעשות לנו נס ח' ימים (טהרה ז' ימים ועשית השמן יום א', הליכה ד' ימים ושוב ד' ימים וכו') כבר הי' מציאותם ביום הא' ולא נתחדשו אח"כ, לשנה הבאה איגלאי מילתא שאופן הנס הי' שלא יהי' הפסק בהדלקת הנרות, ואופן וכוונה זו הרי היו גם ביום א' ולא הי' להם מקום לשירות אלא על הפך שמן. (ג) אפוישי ניסי למגנא למה לו, ולדוגמא בנס דצפחת השמן לא חסר (מ"א י"ז), מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק (תענית כה, א) וכו' – האם נאמר דבכל רגע הי' מתחדש הנס, ועוד: את"ל כן יקשה למה הי' דולק והולך ביום (שם בתענית) דשרגא בטיהרא כו' גם מנ"ל דמדה טובה ממחרת לבוא ממדת פורעניות (שבת צז, א), ויש להעיר דבברכות (נד, א) חשיב אשתו של לוט בחדא מחתא עם אבני אלגביש, ומובן אשר אין משם ראי' אלא רמז בעלמא. ויל"ע במכות מצרים דקצתם סרו מעצמם וקצתם ע"י תפלה.

10 וכבר נודע המבואר במק"א בענין פלוגתות ב"ש וב"ה בכמה מקומות בש"ס דאולי לשיטתייהו אי אזלינן בתר בכח או בתר בפועל – עיין לעיל עמ' 195 ואילך.

11 בשו"ת גליא מסכת (וראה גם מש"כ בפנ"י) שם, ובעוד ספרים, כתבו דב' הטעמים צריכים זל"ז, דגם למ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקדש כו' צריך להטעם כנגד ימים היוצאין או הנכנסים. וכן משמע במס' סופרים (הנ"ל הערה 3). אבל זהו רק לקבוע מספר הנרות, משא"כ בנוגע לתוכן ההידור – עיקר טעמייהו על פי פרקי החג ומעלין בקדש . . אין ענין פלוגתתן נוגע ונובע מקורו מיסוד ושורש נס של חנוכה". (שו"ת שם). ואכ"מ.

12 וראה מ"ש בספרו נר מצוה ד"ה ת"ר נר חנוכה (ע' כא ואילך).

לא רק את עיקר נס הנרות אלא גם את ההופפה שבנס לגבי היום הא¹⁴.

אלא י"ל שהנפקותא תהי' במקום אחר, והוא כשאין בידו די שמן אפי' בשביל ההידור שכבר עשה ביום האתמול, ולדוגמא שבילילה שמינית יש בידו פחות משמן הנצרך אפי' לשבע נרות, ובזה תהי' הנפקותא באופן הפוך מדלעיל – דלמ"ד כנגד ימים היוצאין, הרי מאחר שההידור הוא חלק מגוף המצוה דנרות חנוכה עליו להדליק כל מה שבירד כדי להוסיף ככל המתאפשר לו בחפצא דמצות נר חנוכה, כנ"ל. משא"כ לאידך מ"ד דטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין, שהנרות שמוסיפין אין להם שייכות לעצם המצוה דנרות חנוכה, מסתברא מילתא דעליו להדליק רק "נר איש וביתו" כעיקר המצוה. כי משעה שירצה לקיים כאן ההידור ולהוסיף על עיקר המצוה שוב יעבור על דין "אין מורידין" בההידור; משא"כ כשאינו בא עתה לקיים אלא עיקר המצוה כתיקונה, "נר איש וביתו".

הוא מגוף המצוה שפיר יכרך עליהם אף שכבר בירך על עיקר המצוה, משא"כ אי הווי רק בגדר נרות של "רשות"¹³ [אלא שעדיין יש להסתפק לשיטת הרמ"א שרצינו לבאר לעיל, דשם "מצוה" עלייהו אבל אינם נעשים כעיקר מצותו].

ושוב ימצא לכל מתבונן דבאמת הנפקותא השנית שנזכרה לעיל (ס"ב), במי שיש לו רק כדי ב' נרות בלילה שלישית אם ידליק נר אחד או שתיים – אינה מוכרחת כלל ועיקר. כי שמא י"ל דגם למ"ד דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין עליו להדליק בלילה השלישית ב' נרות (כשאין לו די שמן לג' נרות), כי אף שאין בידו שְׁלִימוֹת ההידור הנצרך בלילה שלישית – מיהא עליו להדליק עכ"פ כנגד חֶלֶק מן הימים היוצאים, שהרי בזה הוא מוסיף בעצם המצוה. כי עתה החפצא דנרות חנוכה היא אצלו יותר בשלימות, והנרות מפרסמים

13) אלא שבכמה אחרונים (נסמנו באנציקלופדיה תלמודית שבהערה 2) הסברא לא לברך על הידור מצוה הוא (גם) מצד מעשה הגברא, "היכן ציונו דלא הוה רק למהדרינן" (לשון הפרמ"ג א"א ר"ס תרעו). וראה ביאורי הגר"א הנסמן בס"ד.

14) ואין לבטל ודאי זה מפני חשש תקלה לאחרים (דלעיל הערה 4).

פנינים

עיונים וביאורים | דרוש ואגדה

'חומרא' ו'קולא' בחיוב ההודאה

הנה, ידוע אשר בכל מקום דרכם של בית שמאי היא לחומרא ובית הלל לקולא; ויש לבאר כיצד גם מחלוקתם לגבי חנוכה (אם "פוחת והולך" או "מוסיף והולך" במספר הנרות¹) היא מחומרי בית שמאי וקולי בית הלל:

דהנה, ביסוד פלוגתתם נתבאר², דבית הלל מכריעים בכל דבר כפי שהוא ישנו "בפועל", ואילו בית שמאי מביטים על אשר ישנו רק באפשרויות ו"בכח" ועתיד להיות; ומעין זה גם בנס החנוכה, דהדלקת הנרות ביום הראשון של החג, היא זכר לנס השמן שהי' ביום הראשון דחנוכה, ובאותו יום הרי "בפועל" הי' הנס רק משך יום אחד, אבל "בכח" – הרי ביום הראשון הי' בכוחו של השמן לדלוך משך שמונה ימים!

ועל כן בית שמאי דאזלי בתר "בכח", דעתם שידליק שמונה נרות, כנגד הנס שעתיד להיות על ידי השמן שביום הראשון, ואילו בית הלל מתייחסים רק לנס שכבר הי' במציאות – "בפועל", יום אחד – נר אחד נוכח הלאה, ביום השני: לבית הלל היו שני ימי נס בפועל, ולבית שמאי – הרי בכח השמן של יום השני לדלוך שבעה ימים, וכן בשאר ימי החנוכה].

ובזה מבואר במה דעת בית שמאי לחומרא:

כי הנה, להודות ולהלל על נס שישנו בפועל, הרי זה דבר השייך אצל כולם. אבל 'להכיר' בנס שישנו עדיין רק "בכח" ולהודות עליו, הרי אין רובא דעלמא שייך לזה, שאין לו אלא מה שרואות עיניו בפועל – הנס שכבר התרחש במציאות³.

נמצא, אשר דעת בית שמאי היא לחומרא – שצריך האדם להתאמץ לבוא ולהכיר בנס

(1) שבת כא, ב.

(2) ראה בארוכה להלן עמ' 195 ואילך.

(3) וע"ד מארז"ל (יומא כא, א) "ניסי דבראי קא חשיב ניסי דגואי לא קא חשיב".

זה הטמון עדיין "בכח". ואילו בית הלל מקילין ומסתפקים בהודאה על הנס שבמציאות, הקל יותר להכרה.

'פרסום' חיבתן של ישראל

הנה, בימי החנוכה "בימים ההם" היו ב' ניסים כלליים: נצחון המלחמה ד"רבים ביד מעטים" וכו'. ובנוסף לזה – נס מיוחד שנעשה לבני ישראל בעניני המקדש, נס פך השמן.

ויש ליתן טעם בכך שהנס בעניני המקדש, הי' בנרות המנורה דוקא, ולא במזבח וקרבתות וכהאי גוונא משאר עניני המקדש. דלכאורה, אדרבה: הרי עיקר בית המקדש הוא בעבודת הקרבנות, ובפרט קרבנות התמידין, ד"תמיד של שחר מכפר על עבירות שבליילה ושל בין הערביים מכפר על עבירות שנעשו ביום", ומן הראוי הי', שיהא הנס באחד מעניני הקרבנות?

ויש לומר הביאור בזה:

נתבאר באחרונים⁵, אשר מטרת נס פך השמן היתה, בכדי לבטא את חיבתו המופלאה של השי"ת לבני ישראל. כי מצד הדין היו מותרים להדליק בשמן טמא ולא היו צריכים כלל לנס (כיון שטומאה דחוי' בציבור), ומכל מקום, בכדי לגלות אהבתו לבניו, שידד הקב"ה מערכות הטבע בכדי שיוכלו ישראל להדר במצוה ולהדליק בשמן טהור.

על פי זה, יבואר היטב, מדוע הי' הנס בנרות המנורה דוקא:

מכל חפצי וכלי המקדש, הנה המנורה היא זו המבטאת ביותר את חיבתו של הקב"ה לישראל. וכפי שאמרו רז"ל⁶ "וכי לאורה הוא צריך? . . אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל", כלומר: נרות המנורה אין מטרתם להאיר המקדש, אלא לגלות חיבתן של ישראל לעין כל.

לכן, אין מתאים מזאת, אשר הנס שמטרתו לגלות חיבת הקב"ה לבניו, יהי' דוקא בשייכות למנורה, שזוהי גם כן מטרתה – לפרסם אהבת הקב"ה לישראל.

ומכיוון שמצות נר חנוכה היא לזכרון נס המנורה, שענינו הוא פרסום חיבת הקב"ה

(4) במדב"ר פכ"א, כא. וש"נ.

(5) ביאור הפנ"י, שבת כא, ב.

(6) שבת כב, ב. וש"נ.

לבניו – לכן מצותה היא "להניחה על פתח ביתו מבחוץ"⁷ לפרסם הנס – כדי להודיע לכל באי עולם אהבת הקב"ה לישראל.

בלי "מספד" ו"תענית"

יש לומר בדרך הרמז, ההוראה הטמונה בדברי הברייתא⁸ "בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון – דלא לְמִסְפַּד בְּהוּן וְדִלָּא לְהַתְעַנּוֹת בְּהוּן":

העבודה הנדרשת בימי החנוכה, היא להדליק את הנרות על פתח ביתו מבחוץ. ומשמעותה הרוחנית של עבודה זו היא שיביא האדם את אור הקדושה גם ברשות הרבים, מקום אשר אין מאיר שם עדיין אורו ית'.

והנה, יכול האדם לחשוב בנפשו, אשר עבודה זו שייכת למי שכבר טיהר וקידש נפשו, ואזי לא נותר לו אלא להאיר ולהביא הקדושה גם למקום החושך.

אך ישנו מי שמצוי עדיין תחת השפעת היוונים אשר "טמאו כל השמנים שבהיכל"¹² – שהחדירו טומאתם לחכמתם ושכלם של בני ישראל, ועדיין לא נטהר מטומאתו, ואומר לעצמו אשר מכיוון שלא נטהר בעצמו, אין הוא ראוי לצאת ולהאיר בחוץ.

ועל כך משיבים לו, אשר מצות יומי דחנוכה היא שלא לחשב חשבונות כאלו, כי אם לצאת ולהאיר בעולם:

"דלא לְמִסְפַּד בְּהוּן" – אל לו לאדם להכנס במרירות על מצבו הרוחני ונפילת נשמתו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, אשר נפילה זו משולה היא למוות ר"ל, ד"כל מאן דנפיל מדרג' אקרי מית"⁹, ומכל מקום אין הזמן גרמא "להספיד" נפילה זו, אלא חובתו לצאת חוצה להאיר חושך שברשות הרבים.

"ודלא לְהַתְעַנּוֹת בְּהוּן" – וכמו כן אל לו לאדם "להתענות", היינו לבטש גופו ולשברו. כי עבודת ימי החנוכה היא להאיר גם ב'מקום החושך' – להאיר גם את הגוף באור הקדושה ולרוממו בזה ולזכרו.

(7) שבת כא, ב.

(8) שבת כא, ב.

(9) ראה זח"ג קלה, ב. עץ חיים שער ט (שער שבירת הכלים).

"סור מרע" ו"עשה טוב" – מה קודם?

במחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם מספר הנרות הוא "כנגד ימים הנכנסים" ו"פוחת והולך", או "כנגד ימים היוצאים" ו"מוסיף והולך" – ישנו רמז והדרכה בעניני עבודת האדם לקונו:

דהנה, מצינו לשיטות שמאי והלל בכללות עניני עבודת ה', שכשבא לידם דבר שיש בו רע הי' שמאי דוחה את הרע – העבודה ד"סור מרע", מה-שאיין-כן הלל הי' מקרב את הטוב שבו, וממילא סוף סוף הרע נתבטל – העבודה ד"ועשה טוב".

וכמסופר אודותם¹⁰: "מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי . . . אמר לי' . . . גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב [ולא תורה שבעל פה] גער בו והוציאו בנזיפה, בא לפני הלל גיירני", ד"סמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו". וראה שם עוד סיפורים ששמאי הי' "דוחפו באמת הבנין שבידו", מה-שאיין-כן הלל שקירב אותם, וכמו שאמר הגר: "ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה".

ולכן, מי שהיצר הרע טימא את נפשו, ובא להיטהר ולהיכנס תחת כנפי השכינה, הנה לבית שמאי תחילת ועיקר העבודה הוא בסור מרע – "ובערת הרע מקרבך";

ולכן, שיטתם היא שביום הראשון מדליקים ח' נרות, ולאחרי זה "פוחת והולך" – כי כשאוחז בתחילת העבודה דסור מרע, הרע עדיין בתקפו, ולכן דורשים ממנו יגיעה גדולה לבער את הרע שבקרב. אך מיום ליום, כשהרע "פוחת והולך", כבר אין צריכים ליגיעה גדולה כל כך.

והראי' שמביאים בית שמאי לשיטתם היא מפרי החג – שהקרבנות היא כנגד אומות העולם, ופעולתם היתה "שלא יצדה (לשון צדיא ורקניא) העולם מהן"¹¹ (שהעולם לא יהי' ריק מהאומות). והיינו, שאומות העולם יהיו קיימים, אלא שיתהפכו לטוב ולקדושה; וכיון שמיום ליום פוחת והולך הרע שבהם, לכן אין צורך במספר קרבנות כמו שהי' ביום הקודם¹².

אבל לשיטת בית הלל – תחילת הכל צריך הוא להיכנס תחת כנפי השכינה, אף שהרע הוא בתקפו אצלו. וצריך להתחיל עבודתו בענינים של קדושה – "ועשה טוב". תחילה בהדלקת נר אחד, ולאחר מכן "מצווה גוררת מצווה", ו"מעלין בקודש" – מעט מעט יוסיף אומץ להיות "מוסיף והולך" עד שיתגבר ויכניע לגמרי את הרע.

וכיון שנפסקה ההלכה כבית הלל, הנה יש ללמוד מכאן הוראה:

(10) שבת לא, א. ובפרש"י.

(11) ילקוט שמעוני ס"פ פנחס.

(12) ועפ"ז מובן שאין סתירה בין טעם דפרי החג ופוחתין והולכין כנגד או"ה (ע' פרש"י סוף פ' פנחס, וחדא"ג בשבת כא, ב) לבין מרז"ל בסוכה (כה, ב) שפרי החג הוא לכפר על אומות העולם, כי הפירוש דפוחת והולך הוא שהרע שבהם פוחת והולך.

כדי להאיר את חושך העולם, ולבטל את "מלכות יון הרשעה" – היצר הרע שבקרבנו, צריכה להיות ה'מלחמה' בזה באופן של תופפת אור; צריך להוסיף באור הקדושה באופן ד"מוסיף והולך", עד שבסופו של דבר, יבוא לידי ביטול מציאות היצר המנגד.

אי אפשר להפריע

הדלקת נרות חנוכה מתייחדת משאר המצוות, בכך שאין נכרי יכול להפריע ולעכב בקיום המצווה.

כי שאר המצוות הרי יכולים להתבטל מחמת המציק, ואפילו מצוות ד"יהרג ואל יעבור"¹³ שאינם בטלות לעולם, הרי בכוחו של הגוי להילחם נגד קיומן, כי אף כשמוסר יהודי את נפשו עבורן – הרי המצווה עצמה לא נתקיימה.

ואילו בנר חנוכה מצינו דבר מיוחד, אשר גם בשעת השמד שהצורך נלחם במצוה זו, הנה אין בכוחו לבטלה. דהרי אז מתחדש הדין ד"מניחה על שולחנו ודיו"¹⁴, ונמצאת המצווה מתקיימת ללא הפרעת הנכרי.

טעם הדבר:

נרות חנוכה מבטאים את כללות ניצחון בני חשמונאי "בימים ההם", אשר מלחמתם היתה במסירות נפש ממש, למעלה מכל הגיון; דהמקור לכח מסירת נפש זו, הרי הוא בא מצד הקשר של נשמת כל יהודי בקב"ה, שהיא "חַ'ק אלקה" – דמצד זה, קשור כל יהודי לקב"ה בקשר כל ינתק, ואינו מסוגל כלל ליפרד, ח"ו, מה' אחד.

לכן, גם המצוה שנקבעה לזכר מלחמה זו, הרי היא מראה על הקשר המיוחד של ישראל עם הקב"ה, אשר אין שום אומה ולשון יכולה לפגוע בהתקשרות זו;

כי יכולת הגוי להפריע מקיום מצווה, היא מצד הגלות הבאה "מפני חטאינו", אך נר חנוכה מורה על התקשרותם העמוקה של ישראל עם הקב"ה, שה'קשר' לקב"ה מצד התקשרות זו נשאר בתקפו וקיומו תמיד, ואין החטאים פוגעים בו כלל. ומשכך, אין גם מקום לגלות ולשליטת האומות על ישראל ביחס להתקשרות זו.

לכן, במצות נר חנוכה – אין לגוי כל נגיעה ושליטה בה, והיא מתקיימת גם בעת השמד, ובשלימות – מניחה על שולחנו ודיו.

(13) שו"ע יו"ד סי' קנז, א.

(14) שבת כא, ב.